

CARIENI ÎN ORIENTUL MIJLOCIU, ÎN EPOCA ARHAICĂ

Introducere

În epoca arhaică din istoria Greciei antice, cuprinsă între sec. al VIII-lea și începutul sec. al V-lea î.e.n., comunitățile elene din spațiul egeean cunosc o expansiune demografică, socio-politică, economică și culturală remarcabilă. La începutul acestei epoci, Elada reprezintă o periferie săracă într-un sistem geografic al cărui centru este ocupat de puternicele monarhii orientale¹. Spre sfârșitul ei, lumea elenă, care ajunge să cuprindă și sudul Italiei, Sicilia și coastele Mării Negre, cunoaște un grad de dezvoltare ce îi permite să înfrunte cu succes cea mai mare putere politico-militară a vremii, imperiul persan.

Un element care certifică expansiunea pe care o cunoaște lumea greacă în epoca arhaică este reprezentat de fenomenul mercenariatului elen în slujba monarhiilor orientale. În prezent, în mediul academic, există tot mai multe opinii potrivit cărora unul dintre vectorii-cheie care au contribuit la asimilarea unor influențe orientale benefice, la acumularea unor capitaluri și, nu în ultimul rând, la accelerarea unor procese precum circulația monetară, este reprezentat de mercenarii greci².

Cel mai bine atestat exemplu de utilizare a mercenarilor greci de către o monarhie orientală, în perioada arhaică, este cel al ionienilor care servesc în Egipt. Acest aspect se datorează în principal lui Herodot, care îi menționează în mai multe rânduri în opera sa (Hdt. 2.152-154, 2.163, 3.4, 3.11). Ce atrage atenția în aceste mențiuni este faptul că întotdeauna ionienilor le sunt asociați și carienii, vecinii lor imediați pe coasta vestică a Asiei Mici, la sud de râul Maiandros. De exemplu, la chiar apariția mercenarilor egeeni în Egipt, Herodot îi descrie plastic: ... ἀπὸ θαλάσσης χαλκῆων ἀνδρῶν ἐπιφανέντων. [...] Ἴωνάς τε καὶ Κάραις ἄνδρας ... (Hdt. 2.152.4-5: „[...] din mare și-au făcut apariția oameni de bronz. [...] Ionieni și carieni”). Diodor din Sicilia procedează la fel atunci când se referă la mercenarii egeeni din Egipt (Diod. 1.66-68).

De altfel, în lumea elenă, carienii și-au format un renume de mercenari, mărturie în acest sens stând atât un fragment din Archilochos din Paros (F216 West

---

¹ Cf. Kostas Vlassopoulos, *Greeks and Barbarians*, Cambridge, Cambridge University Press, 2013, pp. 7-8.

² Ilustrativă în acest sens este poziția lui Alan Greaves din *The Land of Ionia: Society and Economy in the Archaic Period*, Chichester și Malden, MA, Willey-Blackwell, 2010, pp. 87-89, 92, 166-168.

= F40 Diehl: καὶ δὴ ἴπικουρος ὥστε Κάρ κεκλήσομαι; „și voi fi numit *epikouros* ca un carian”), cât și un proverb atestat la Platon, Euripide și Polybios, al cărui sens general este acela că dacă este nevoie să fie sacrificat ceva, este bine să fie sacrificat ceva neînsemnat, așa cum într-o oștire mai degrabă este sacrificat mercenarul de rând, de origine cariană, decât un comandant (Plat. *Lach.* 187b; Plat. *Euthyd.* 285b-c; Eurip. *Cycl.* 654; Plb. 10.32.11).

Mai mult, Herodot îi creditează pe carieni ca fiind inventatorii unor elemente importante ale armamentului hoplitic: creasta de pe coifuri, însemnele pictate pe scuturi și, cel cu cea mai mare însemnătate, cel de-al doilea mâner de prindere a scutului (Hdt. 1.171).

În acest context, în care carienii sunt puternic asociați meșteșugului armelor și serviciului militar remunerat, iar mercenariatul din lumea greacă arhaică este considerat tot mai mult unul dintre fenomenele care au favorizat înflorirea acesteia, se justifică examinarea următoarei probleme: sunt carienii niște însoțitori conjuncturali ai grecilor, posibil situați într-o poziție secundară față de aceștia în relațiile cu marile monarhii orientale, sau reprezintă ei niște adevărați precursori ai elenilor în relațiile cu Orientul, atât din punct de vedere al mercenariatului, cât și sub alte aspecte?

Scopul articolului de față este de a inventaria izvoarele ce au fost folosite până în prezent pentru a documenta relațiile carienilor cu Orientul în prima jumătate a mileniului I î.e.n., de a le evalua critic, precum și de a prezenta principalele poziții ale cercetătorilor față de întrebarea de mai sus. Nu în ultimul rând, pe baza evaluării izvoarelor și a argumentelor propuse de cercetători, este introdus propriul punct de vedere asupra problemei în discuție.

Caria și carienii: teritoriu geografic și origini istorice

Înainte de inventarierea propriu-zisă a surselor despre prezența în Orient a carienilor, este necesar un scurt excurs asupra teritoriului și originilor acestora. Investigarea caracteristicilor teritoriului este utilă pentru că, în funcție de acestea, populația care îl locuiește este nevoită și/sau favorizată să îl părăsească, temporar sau definitiv, în căutare de resurse. Originile merită amintite pentru că prin ele pot fi explicate și anumite evenimente și procese ulterioare, care nu fac altceva decât să repete tradiții sau obișnuințe străvechi.

Caria ocupă colțul sud-vestic al Anatoliei, fiind delimitată la nord de râul Maiandros, la est de râul Indus și de Munții Taurus, la sud de Mediterana, la vest de Egeea. Din punct de vedere etnic și politic, carienii se învecinau la nord cu lydienii, la est cu phrygienii și lycienii, la vest cu grecii: în zona de vărsare a Maiandrosului cu ionienii din Milet și Myous, mai la sud cu dorienii din Hexapolis (Halikarnassos, Kos, Knidos, Lindos, lalysos și Camiros, ultimele trei situate pe insula Rhodos). Încă de la începuturile epocii arhaice, o puternică influență elenă este exercitată asupra populației cariene, vizibilă atât sub raport material, cât și lingvistic: majoritatea

inscripțiilor descoperite în Caria sunt în greacă, un număr redus fiind redactate în cariană. Pe baze lingvistice s-ar putea opera chiar o delimitare geografică a Cariei, astfel încât coastele, în care se vorbea exclusiv limba greacă, sunt opozabile interiorului, unde se manifesta fenomenul de bilingvism. Chiar dacă o asemenea delimitare are un grad ridicat de certitudine abia pentru sec. al IV-lea î.e.n., dat fiind că este atestată la Ephoros (*FGrHist* 90 F171 = Diod. 11.60.4), ea relevă în fapt o particularitate geografică comună și epocii anterioare, respectiv deschiderea zonei litorale spre schimburi interculturale și economice, în opoziție cu izolarea interiorului, muntos și greu accesibil. În același fel, valea râului Maiandros este o zonă de interacțiune, în care carienii conviețuiesc cu lydienii și grecii (Strab. 14.1.38, 14.1.42).

În consecință, Caria este o zonă a unor contraste relative și din punct de vedere economic: coastele par a fi mai îmbelșugate decât interiorul, valorificând mai bine resursele naturale de smochine, vin, miere, lemn și piatră³. Nu este întâmplător de altfel că dinastia de influenți satrapi locali a hecatomnizilor (dintre care cel mai cunoscut este Mausolus) se ridică în sec. al IV-lea î.e.n. din Mylasa, oraș aflat în apropierea coastei, pe drumul care leagă sudul Ioniei de Halikarnassos. Totuși, impresia generală este cea a unei zone nu foarte favorizate din punct de vedere economic⁴.

În privința originilor carienilor, recenta descifrare a alfabetului carian⁵ certifică apartenența limbii cariene la ramura luviană a limbilor indo-europene anatoliene, fiind asemănătoare din acest punct de vedere cu lydiana⁶. Se conturează astfel o origine autohtonă a carienilor, ca urmași ai populațiilor care în epoca târzie a bronzului constituiau zona tampon dintre hitiți și lumea miceniană. Originea insulară a carienilor, amintită de unele izvoare grecești (Hdt. 1.171-172;

³ Resursele naturale ale Cariei sunt discutate mai pe larg în Simon Hornblower, *Mausolus*, Oxford și New York, Clarendon Press și Oxford University Press, 1982, pp. 3-9.

⁴ Cf. *ibidem*, p. 4: „Karia as a whole ... was not famously prosperous in antiquity”.

⁵ Lucrările esențiale pentru descifrarea alfabetului carian datează din ultimii 30 de ani: John D. Ray, *The Carian Inscriptions from Egypt*, în *JEA*, LXVIII, 1982; Ignacio-Javier Adiego, *Studia Carica. Investigaciones sobre la escritura y lengua carias*, Barcelona, Promociones y publicaciones universitarias, 1993; Frank Kammerzell, *Studien zu Sprache und Geschichte der Karer in Ägypten*, Wiesbaden, Harrassowitz, 1993.

⁶ Originea luviană a limbii cariene a fost argumentată pentru întâia dată de V.I. Șevoroșkin în 1963: Frank Kammerzell, *Die Geschichte der karischen Minderheit in Ägypten*, în Ursula Höckmann și Detlev Kreikenbom (ed.), *Naukratis. Die Beziehungen zu Ostgriechenland, Ägypten und Zypern in archaischer Zeit. Akten der Table Ronde in Mainz, 25.-27. November 1999*, Möhnese, Bibliopolis, 2001, p. 234. Continuități din punct de vedere onomastic și toponimic între epoca bronzului și cea a fierului au fost relevate în Diether Schür, *Karische Parallelen zu zwei Arzawa-Namen*, în *Kadmos*, XLI, 2002.

Thuc. 1.8 ș.a.) pare a fi infirmată, cu atât mai mult cu cât descoperirile arheologice nu se pretează unor asemenea interpretări⁷. Modalitatea în care se face trecerea de la epoca bronzului la cea a fierului este încă și mai nesigură. Fără îndoială că nici Caria nu a putut traversa sfârșitul epocii bronzului fără a cunoaște turbulențele provocate de „popoarele mării”, dar o identificare a carienilor cu unul din triburile implicate în incursiuni este deocamdată pur speculativă. În acest sens nu există argumente solide de felul celor utilizate pentru identificarea lycienilor cu populațiile *Lukka* amintite de izvoarele orientale⁸. Din cauza mării lor diversități și a înfloririlor adeseori evidente, tradițiile grecești ale thalassocrațiilor succesive unde sunt menționați și carienii (liste consemnate de Kastor din Rhodos și Diodor din Sicilia - Diod. 5.53, 84, păstrate la autori târzii precum Eusebius din Cesareea, Synkellos sau Ioannes Lydos) nu se pot constitui, cel puțin în stadiul actual al cercetării, în temeiuri pentru a considera că locuitorii Cariei ar fi fost un element activ în timpul mișcărilor provocate de „popoarele mării”, și cu atât mai puțin un element dominant, care să își fi impus pentru o perioadă de timp supremația maritimă⁹.

Dimpotrivă, se pare că, începând cu sec. al XI-lea î.e.n., carienii se află mai degrabă în defensivă, luptând împotriva valurilor de nou-veniți greci. Tradițiile elene ale stabilirii pe coastele Asiei Mici consemnează relații mai degrabă de confruntare cu carienii (cel mai cunoscut exemplu este Hdt. 1.146 – milesienii îi masacrează pe autohtoni și se căsătoresc cu fiicele acestora; cf. Strab. 14.1.3 și 14.1.21 despre alungarea carienilor de către ionieni din teritoriile Myosului, Miletului și Efesului). Și în *Iliada*, în contrast flagrant cu imaginea favorabilă a lycienilor conduși de Sarpedon și Glaukos, în singurul fragment în care sunt amintiți mai pe larg, carienii sunt zugrăviți într-o lumină cu totul și cu totul negativă, ca efeminați și nechibzuiți, reflectând probabil o veche atitudine dușmănoasă a ionienilor (Hom. *Il.* 2.867-75)¹⁰. Date fiind relațiile de inamiciție și de confruntare

⁷ De exemplu, mențiunile lui Thucydides referitoare la descoperirea unor morminte cariene în Delos, cu ocazia purificărilor insulei realizate de către athenieni (Thuc. 1.8.1-2, 3.104.1-2), nu s-au verificat. Ele au fost explicate prin atribuirea greșită a unei origini cariene fie unor morminte grecești din perioada geometrică (Robert Manuel Cook, *Thucydides as Archaeologist*, în *ABSA*, LV, 1955), fie unor morminte miceniene (Charlotte Long, *Greeks, Carians, and the Purification of Delos*, în *AJA*, LXV, 1958).

⁸ Vezi Trevor Bryce, *The Lycians in Literary and Epigraphic Sources*, Copenhaga, Museum Tusulanum Press, 1986, pp. 3-10; Ilya Yakubovich, *Sociolinguistic of the Luwian Language*, Diss., Chicago, 2008, pp. 160-176.

⁹ Cf. R. Ball, *The Karians' Place in Diodoros' Thalassocracy List*, în *CQ*, XXVII, 1977, pp. 317-322, unde se încearcă reconcilierea inadvertențelor surselor cu privire la plasarea cronologică a unei eventuale thalassocrații cariene.

¹⁰ Ipoteză dezvoltată de Alexander Herda, *Greek (and our) Views on the Karians*, în Alice Mouton, Ian Rutherford, Ilya Yakubovich (ed.), *Luwian Identities. Culture, Language and*

dintre greci și carieni, cunoscând de asemenea deznodământul lor, este evident că prin ocuparea zonelor de coastă de către nou-veniți, populația autohtonă a avut de suferit. Epoca întunecată pare a fi mai degrabă o perioadă de declin pentru carieni.

Trecerea în revistă a caracteristicilor teritoriului și originilor carienilor nu par a susține existența unei dezvoltări demografice și a unei expansiuni economice sau militare ale acestora la sfârșitul mileniului al II-lea și începutul mileniului I î.e.n., care să stea la baza unor relații intense cu marile puteri orientale (câte nu se prăbușiseră la sfârșitul epocii bronzului).

Carienii în Orient. 1. Egipt

În schimb, pentru perioada arhaică, cele mai multe și mai sigure evidențe privind prezența carienilor în Orient se referă la Egipt. Am amintit deja mențiunile din istoriile lui Herodot și Diodor din Sicilia. Alte surse literare care fac referire la prezența carienilor ca mercenari în Egipt sunt Polyainos (sec. al II-lea e.n.), în lucrarea sa despre stratagemele militare (Polyainos 7.3), și Stephanos din Bizanț (sec. al VI-lea e.n.), în dicționarul său geografic (Aristagoras din Milet *FGrHist* 608 F9 = Steph. Byz. s.v. *Hellenikon kai Karikon*; Steph. Byz. s.v. *Karikon*).

Informațiile oferite de sursele narrative relevă o prezență cariană continuă în Egipt, de-a lungul întregii dinastii saite (dinastia a XXVI-a, 664-525 î.e.n.). Imaginea care se conturează este cea a unor faraoni care unifică Egiptul și reușesc să îl readucă la statutul de mare putere utilizând drept principal instrument militar mercenarii proveniți din spațiul egeean. Psammetichos I (664-610 î.e.n.) este cel care îi angajează în premieră pe acești „oameni de bronz”, cu ajutorul lor dobândind supremația asupra celorlalți conducători din Deltă. Pentru domniile lui Necho II (610-595 î.e.n.) și Psammetichos II (595-589 î.e.n.), sursele literare nu oferă nicio mărturie, în schimb atestă rolul extrem de important al mercenarilor ionieni și carieni în timpul lui Apries (589-570 î.e.n.), când numărul lor este estimat de Herodot la 30 000. În timpul lui Amasis (570-526 î.e.n.), mercenarii sunt aduși din taberele de lângă brațul pelusiac al Nilului, unde îi așezase Psammetichos I, la Memphis. Aici se pare că mulți dintre ei au început să contracteze căsătorii cu femei de-ale locului, copiii rezultați din asemenea mariaje purtând denumirea de *karomemphitai* și *hellenomemphitai*. Poziția favorizată de care se bucurau mercenarii carieni și ionieni este demonstrată atât de o întâmplare narată de Diodor, care amintește de o revoltă a luptătorilor autohtoni împotriva privilegiilor străinilor (Diod. 1.67.2-7), cât și de rolul jucat de ei în cucerirea Egiptului de către perși: Phanes din Halikarnassos, un grec din Caria, este cel care, dezertând ca urmare a unui conflict cu însuși faraonul, îl sfătuiește pe Cambyses cum să pătrundă

Religion between Anatolia and the Aegean, Leiden și Boston, Brill, 2013, pp. 429-430. Există și alte fragmente, mult mai târzii, în care se păstrează o atitudine denigratoare la adresa carienilor, ca efeminați (Strab. 14.2.16 și 14.2.26) și întruchipări ale barbariei (Strab. 14.2.28).

în Egipt, iar în timpul luptelor dintre egipteni și perși, mercenarii ionieni și carieni se manifestă drept cei mai îndârjiți luptători (Hdt. 3.4, 3.11).

Informațiile oferite de sursele literare sunt sprijinite de o manieră convingătoare de dosarul de evidențe epigrafice. În Egipt au fost descoperite cele mai multe inscripții redactate în limba cariană și care utilizează alfabetul carian, mai multe chiar decât în Caria. Până în prezent au fost publicate nu mai puțin de 170 de inscripții, altele 50 fiind amintite de unii cercetători, fără a fi însă publicate. În legătură cu inscripțiile cariene, atrag atenția următoarele aspecte:

1. *perioada cronologică* de care aparțin: de la sfârșitul sec. al VII-lea la sfârșitul sec. al V-lea î.e.n.;

2. *larga lor răspândire geografică*: Sais – 2; Memphis – 66, Abydos – 43, Theba – 53, Luxor – 7, Murwaw – 1, Silsilis – 11, Abu Simbel – 9, Buhen – 6; Gebel Sheikh Suleiman – 1; loc neidentificat – 7¹¹;

3. *funcția*: fie inscripții pe stele funerare, majoritatea descoperite la Memphis, fie grafitti ocazionale, pe diferite obiecte (prăzi de război sau recompense?) sau ziduri de edificii;

4. *caracterul bilingv* al multor inscripții, texte scurte atât în cariană, cât și în egipteană.

Astfel, se poate observa cum inscripțiile confirmă pas cu pas aproape toate informațiile autorilor antici: perioada în care carienii sunt prezenți în Egipt, ocupația lor ca mercenari, așezarea lor în Memphis și amestecul etnic care se produce și are drept rezultat apariția caromemphiților (în acest, sens, pe lângă caracterul bilingv al multor inscripții, este de remarcat și adoptarea treptată a unei onomastici locale)¹². Mai mult, inscripțiile atestă prezența și activitatea mercenarilor carieni și ionieni și în

¹¹ Situația este realizată pe baza datelor din lucrarea Ignacio-Javier Adiego, *The Carian Language*, Leiden, Boston și Cologne, Brill, 2007.

¹² De exemplu, una dintre stelele mortuare de la Memphis (E.Me 5, conform sistemului propus în Adiego, *The Carian Language*) aparține unui *Psmṭk-’wj-Njt*, fiul lui *W3ḥ-jb-r’*, în cariană redat ca *psmškwneit-*, un nume tipic egiptean deoarece particula *Psmṭk-* reprezintă de fapt numele atât de popular al faraonilor saiti – *Psamtik*, gr. *Psammetichos*). Un fenomen similar este atestat și în rândul grecilor: celebra inscripție de dimensiuni mai mari de la Abu Simbel (ML 7) îl menționează pe Psamtik, fiul lui Theocles, drept comandantul unei forțe expediționare. Despre popularitatea numelui Psamtik în timpul dinastiei XXVI, vezi John D. Ray, *The Names Psammetichus and Takheta*, în *JEA*, LXXVI, 1990, pp. 196-197. Despre integrarea grecilor în mediul egiptean, care poate oferi sugestii importante referitoare la fenomenul paralel petrecut în rândul carienilor, vezi Peter Wilhelm Haider, *Epigraphische Quellen zur Integration von Griechen in die ägyptische Gesellschaft der Saitenzeit*, în Ursula Höckmann și Detlev Kreikenbom (ed.), *Naukratis. Die Beziehungen zu Ostgriechenland, Ägypten und Zypern in archaischer Zeit. Akten der Table Ronde in Mainz, 25.-27. November 1999*, Möhnese, Bibliopolis, 2001.

timpul lui Necho II și Psammetichos II: inscripții cariene au fost descoperite la Abu Simbel, Buhen și mai departe spre sud, ceea ce atestă participarea carienilor la campaniile împotriva Nubiei și intrarea lor în componența unor eventuale garnizoane din regiune. În acest sens a fost lansată chiar ipoteză că unul dintre semnatarii celebrei inscripții grecești de pe picioarele colosului de la Abu Simbel, care atestă participarea mercenarilor ionieni la campania lui Necho II din 592 î.e.n. împotriva Nubiei, ar fi fost carian¹³.

Din punct de vedere arheologic, dovezile nu sunt atât de clare ca cele literare și epigrafice. Acest aspect se poate datora însă și puternicei influențe grecești asupra culturii materiale cariene, sesizabile încă de la începuturile epocii fierului¹⁴. Astfel, ceramica ionică descoperit[ă] la Tell Defeneh și Migdol ar putea reprezenta mărturie și pentru o prezență cariană, nu doar pentru una grecească. De asemenea, coiful corintic aurit, descoperit pe fundul golfului Haifa în 2007, datat pe baza criteriilor stilistice la cumpăna veacurilor VII și VI î.e.n., atestă încă o dată utilizarea mercenarilor greci în eforturile Egiptului de a umple vidul de putere din Levant, creat de prăbușirea imperiului neo-assyrian¹⁵, precum și bogăția și prestigiul de care se bucurau aceștia. Dată fiind strânsa asociere dintre ionieni și carieni, deși nu există încă o dovadă materială în acest sens, este plauzibil ca și cei din urmă să fi participat la campaniile levantine ale lui Necho II.

În concluzie, prezența carienilor în Egipt ca mercenari este incontestabilă. Prezența este una însemnată, atât sub raport numeric, cât și ca funcție: războinicii carieni, asociați pe picior de egalitate cu cei ionieni, reprezintă unul dintre elementele esențiale ale construcției politico-militare saite. Deși nu se poate stabili cu certitudine o proporție, se pare că un număr mare de carieni s-au stabilit pentru totdeauna în Egipt, iar treptat și-au pierdut identitatea proprie¹⁶. Chiar dacă în timpul călătoriei lui Herodot în Egipt, carienii reprezentau încă un element etnic

---

¹³ Astfel Pelekos (Πελεκως) ar reprezenta transliterarea greacă a numelui carian *plqo*, întâlnit și în inscripțiile cariene E.Me 40 (Adiego, *The Carian Language*, pp. 64-65), E.Th. 52 (*Ibidem*, pp. 105-106). Despre identificarea Πελεκως – *plqo*, vezi *ibidem*, pp. 237-238, 399 și Herda, *Greek (and our) Views on Karians*, p. 422, n. 5.

¹⁴ Machteld Mellink, *The native kingdoms of Anatolia*, în *CAH* 3.2, pp. 664-665.

¹⁵ Cealaltă dovadă arheologică în acest sens este reprezentată de scutul descoperit la Karkemiș de Leonard Woolley, în timpul campaniei de săpături din anii 1912-1914. Scutul a fost contestat ca dovadă a prezenței mercenarilor greci la bătălia de la Karkemiș, dar coiful de la Haifa întărește interpretarea acordată inițial descoperirii de la Karkemiș. Cf. John R. Hale, Jacob Sharvit, *Tracking an Archaic Greek Warrior in the Near East: A Corinthian Helmet from Haifa Bay, Israel*, în *Archaeological Institute of America 113th Annual Meeting Abstracts, January 5-8 2012, Philadelphia – Pennsylvania*, Boston, Archaeological Institute of America, 2012, pp. 46-47.

¹⁶ Kammerzell, *Die Geschichte der karischen Minderheit*, pp. 238-241.

distinct (Hdt. 2.62), spre sfârșitul sec. al V-lea î.e.n. procesul de asimilare pare să fi fost destul de avansat.

S-a pus și problema unei eventuale prezențe mai timpurii a carienilor în Egipt, la Elefantina, ca pietrari. Argumentul adus în sprijinul acestei ipoteze este reprezentat de semnele inscripționate pe blocurile de piatră destinate construcțiilor, care ar fi de fapt semne ale alfabetului carian¹⁷. Până în prezent, lingviștii și epigrafiștii specializați în studierea limbii și alfabetului carian sunt sceptici cu privire la această interpretare a semnelor folosite de meșterii pietrari, argumentul principal fiind acela că nu a fost identificată nici măcar o singură literă specifică scrierii cariene¹⁸. Astfel, deocamdată nu există decât certitudinea prezenței carienilor ca mercenari în Egipt.

Carienii în Orient. 2. Lydia

Una dintre ipotezele populare cu privire la proveniența mercenarilor ionieni și carieni din Egipt este că ei ar fi reprezentat un ajutor trimis de regele lydian, Gyges, aliatului său, Psammetichos I. Ipoteza se bazează pe documente din arhivele assyriene¹⁹ și pe certitudinea că grecii au servit ca mercenari în armatele monarhilor lydieni. Se poate ajunge la o asemenea certitudine și în cazul carienilor?

Date fiind apropierea geografică dintre Lydia și Caria, înrudirea etnică dintre cele două populații, demonstrată de apropierea lingvistice, precum și interacțiunile frecvente, amicale sau dușmănoase (Hdt. 1.92 – Kroisos este fiul regelui lydian Alyattes cu o femeie din Caria; Nicolaos din Damasc *FGrHist* 90 F65 – Alyattes poartă o campanie împotriva carienilor; Strab. 14.1.38, 14.1.42 – lydienii, carienii și grecii trăiesc împreună pe valea râului Maiandros ș.a.), este cât se poate de plauzibil ca în armatele regilor lydieni să fi servit și carieni, din postura de mercenari, aliați și, în vremea lui Kroisos, poate chiar și Alyattes, ca supuși.

O asemenea concluzie intuitivă este totuși destul de slab susținută de mențiuni sigure ale surselor. Singura referire literară certă îi aparține lui Plutarh, care menționează sprijinul pe care Arselis din Mylasa i-l acordă uzurpatorului Gyges în luptele sale cu suveranul legitim al Lydiei, Candaules (Plut. *Mor.* 302A = *Quaest. Gr.* 45). Lui Arselis i se atribuie termenul de *epikouros*, care poate denumi atât un aliat, cât și un mercenar. Dat fiind contextul și mențiunea că Arselis se întoarce cu pradă bogată din Lydia, o parte din aceasta fiind dedicată sanctuarului lui Zeus din Labraunda, carianul pare a fi mai degrabă un dinast aliat al nobilului Gyges,

¹⁷ Sheldon Lee Gosline, *Carian quarry markings on Elephantine Island*, în *Kadmos*, XXXI, 1992, pp. 43–50.

¹⁸ Adiego, *The Carian Language*, pp. 26.

¹⁹ Analiza surselor este făcută în Anthony Spalinger, *Psammetichus, King of Egypt I*, în *JARCE*, XIII, 1976, pp. 134–137.

răzvrătit împotriva suveranului său, acționând de pe o poziție egală cu cea a lydianului.

O altă mențiune, mai apropiată în timp, dar și mai nesigură, este cea a lui Xenophon, care în *Cyropedia* amintește de prezența unor mercenari egipteni în oastea lui Kroisos, în confruntarea dintre acesta și Cyrus de la Thymbrara (Xen. Cyr. 7.1.30-45). Cum participarea unor mercenari egipteni autentici este puțin plauzibilă, există șanse ca vitejii războinici menționați de Xenophon, cu greu învinși de Cyrus datorită păstrării neabătute a ordinii falangei, să fie greci, sau mai degrabă carieni sosiți din Egipt, într-o întoarcere a serviciului pe care Gyges i-l făcuse lui Psammetichos cu un secol înainte. Pe de altă parte, natura *Cyropediei*, o scriere în care Xenophon inventează nenumărate episoade pentru a ilustra trăsăturile de caracter specifice unui monarh perfect, creează posibilitatea ca și această secvență narativă să nu fie decât o ficțiune destinată prezentării mărimii lui Cyrus: deși puternic stârnjenit de rezistența mercenarilor „egipteni”, regele persan îi cruță și îi onorează, luându-i în serviciul său.

Nici evidențele epigrafice și arheologice nu sunt mai generoase. Săpăturile efectuate la Sardes au condus la descoperirea în apropierea pieței centrale a cetății a mai multor fragmente epigrafice care prezintă asemănări importante cu alfabetul carian. Numărul redus de semne inscripționate și dispunerea acestora au făcut însă imposibilă reconstituirea, fie ea și parțială, a unui text inteligibil. Dacă se acceptă o atribuire cariană a fragmentelor, destul de plauzibilă, atunci este foarte posibil ca și vasele și armele descoperite în aceeași clădire să fie tot de origine cariană²⁰.

Deși reduse ca număr și ca anvergură, descoperirile epigrafice și arheologice au totuși o consecință importantă: ipoteza potrivit căreia carienii au interacționat destul de mult cu regatul lydian, foarte plauzibilă din punct de vedere intuitiv, este susținută într-o oarecare măsură și de dovezi materiale. Detalii privind amploarea interacțiunilor și evenimente concrete din regatul lydian la care carienii să fi luat parte nu pot fi încă reconstituite, în stadiul actual al cercetării.

Carienii în Orient. 3. Cipru

Oarecum paradoxal, dovezile literare și epigrafice cu privire la prezența carienilor în Cipru sunt mai numeroase și mai sigure. Paradoxul este aparent, deoarece ele sunt mai recente, datând din perioada de tranziție de la epoca arhaică la cea clasică, deci aproximativ cu șaptezeci și cinci de ani după ultimul moment în

---

²⁰ Rezultatele săpăturilor arheologice de la Sardes puse în legătură cu carienii sunt prezentate în John G. Pedley, *Carians in Sardis*, în *JHS*, XCIV, 1974, pp. 96-99. Cele câteva graffiti cariene de la Sardis au fost publicate în George M.A. Hanfmann, Olivier Masson, *Carian Inscriptions from Sardis and Stratonikeia*, în *Kadmos*, VI, 1967 și Roberto Gusmani, *Neue Epichorische Schriftzeugnisse aus Sardis*, Cambridge MA, Harvard University Press, 1975. Inscriptiile de la Sardes sunt discutate și în Adiego, *The Carian Language*, pp. 27-29.

care ar fi putut fi atestată prezența cariană în regatul independent al Lydiei. Pentru această epocă de trecere treptată de la o cultură orală la una scrisă, cei șaptezeci și cinci de ani reprezintă cu adevărat un interval semnificativ.

În categoria surselor literare este inclusă mențiunea lui Herodot referitoare la mercenarul carian care îl ajută pe dinastul din Salamina, Onesilos, să învingă în lupta individuală cu generalul persan Artybios, petrecută în contextul invaziei insulei din 493 î.e.n. (Hdt. 5.110-113). Carianul este descris de Herodot ca fiind *hypaspistēs* (purtător de scut), din punct de vedere al înarmării, și *epikouros* și *hypēretēs* (servitor), din punct de vedere al statutului. Cu toate acestea, prezentarea lui Herodot este inechivocă: carianul este τὰ δὲ πολέμια κάρτα δόκιμος καὶ ἄλλως λήματος πλέος („foarte renumit în ale războiului și plin de însuflețire de altfel” – 5.111.1), iar din structura povestirii reiese cu claritate că autorul atribuie reușita lui Onesilos împotriva temutului Artybios stratagemii gândite de mercenar, precum și a intervenției sale fizice într-un moment cheie al disputei²¹.

Un aspect interesant este faptul că cea de-a doua evidență, de această dată de natură epigrafică, se găsește chiar în localitatea în care are loc confruntarea dintre Onesilos și Artybios: Amathus, pe coasta sudică a Ciprului. Este o piatră funerară, datată la aprox. 475 î.e.n, cu următorul epitaf în greacă: „Aici, împlinindu-și destinul, odihnește Idagygos din Halikarnassos, fiul lui Aristokleos, servitorul lui Ares”²². Numele celui decedat este fără îndoială unul carian, iar profesia sa de mercenar este incontestabilă.

În consecință, prezența mercenarilor carieni în Cipru, la sfârșitul epocii arhaice, este de netăgăduit. Pe de altă parte, aceasta nu dovedește cu nimic vechi legături între Caria și Cipru: mercenarii carieni din insulă ar putea reprezenta un contingent detașat acolo în contextul amplelor operații desfășurate de-a lungul coastelor Asiei Mici în timpul revoltei ioniene.

Pentru atestarea unor astfel de legături mai vechi între Caria și Cipru este citată în schimb asemănarea stilistică dintre capitellurile așa-numite „proto-eolice” sau „eolice” descoperite în Caria, la Alazeytin și Sazköy, și capitellurile cipriote cu frunză de palmier (cele mai cunoscute fiind cele de la Tamassos)²³. De asemenea,

²¹ Cf. Brian Lavelle, *Epikouros and epikouroi in Early Greek Literature and History*, în *GRBS*, XXXVIII, 1997, pp. 248-249.

²² Bibliografia relevantă referitoare la stela lui Idagygos din Halikarnassos și un scurt comentariu în Hornblower, *Mausolus*, p. 21, n. 123.

²³ Abdulkadir Baran, *A New Aeolic Style Capital from Caria*, în Görkem Kökdemir (ed.), *Orhan Bingöl'e 67. Yaş Armağanı / A Festschrift for Orhan Bingöl on the Occasion of His 67th Birthday*, Ankara, Bilgin Kültür Sanat, 2013, pp. 56-57. De asemenea, vezi Norma Franklin, *From Megiddo to Tamassos and Back: Putting the 'Proto-Ionic Capital' in its Place*, în Israel Finkelstein și Nadav Na'aman (ed.), *The Fire Signals of Lachish: Studies in the Archaeology and*

pe scară largă, astfel de capiteli pot fi întâlnite în Levant, din sec. al IX-lea până în sec. al VII-lea î.e.n.²⁴ Cu toate acestea, asemănările nu constituie dovezi ale unor legături directe între Caria și Cipru sau Caria și Levant. Numărul capiteliilor cu frunză de palmier descoperite în teritoriul cetăților grecești din Asia Mică este cu mult mai mare decât cel al capiteliilor de acest tip din Caria²⁵, ceea ce demonstrează mai degrabă o influență orientală indirectă asupra Cariei în plan arhitectonic, mediată de grecii din Eolia și Ionia.

Carieni în Orient. 4. Palestina

Observația formulată mai sus demonstrează de asemenea că acest argument al capiteliilor „eolice” nu poate fi utilizat nici pentru susținerea unor legături ale carienilor cu Palestina în epoca arhaică. Nici celelalte argumente în acest sens nu par a fi mai convingătoare.

Din punct de vedere epigrafic, o serie de cercetători israelieni au susținut că semnele utilizate de meșterii pietrari care au lucrat la palatele din Megiddo și Samaria (sec. al IX-lea î.e.n.) ar aparține alfabetului carian²⁶. Argumentului i se pot aduce aceleași obiecții ca în cazul preinsei prezențe a pietrarilor carieni la Elephantina. Mai mult, observația că la construcțiile din Megiddo și Samaria se utilizează aceeași unitate de măsură a lungimii folosită și în Egipt nu conduce la concluzia imediată ca meșteri carieni ar fi lucrat atât pe valea Nilului, cât și în Palestina²⁷. Influența egipteană asupra jumătății sudice a Levantului este una dintre constantele istoriei antice, iar adoptarea unor unități egiptene de măsură în regatul Israelului își poate găsi numeroase alte explicații mai simple decât aceea a unor meșteri carieni itineranți.

History of Israel in the Late Bronze Age, Iron Age, and Persian Period in Honor of David Ussishkin, Winona Lake, Eisenbrauns, 2011.

²⁴ Despre apariția și dezvoltarea acestui stil în Levant, vezi Oded Lipschits, *The Origin and Date of the Volute Capitals from the Levant*, în Israel Finkelstein și Nadav Na'aman (ed.), *The Fire Signals of Lachish: Studies in the Archaeology and History of Israel in the Late Bronze Age, Iron Age, and Persian Period in Honor of David Ussishkin*, Winona Lake, Eisenbrauns, 2011.

²⁵ Chiar dacă o parte dintre descoperirile recente nu sunt incluse în acest studiu, o analiză comparativă ce relevă superioritatea greacă poate fi realizată pe baza lucrării lui Philip Bétancourt, *The Aeolic Style in Architecture. A Survey of its Development in Palestine, the Halikamassos Peninsula and Greece, 1000–500 B.C.*, Princeton, Princeton University Press, 1977.

²⁶ Norma Franklin, *Masons' Marks from the Ninth Century B.C.E. Northern Kingdom of Israel. Evidence of the Nascent Carian Alphabet?*, în *Kadmos*, XL, 2001, pp. 107-116; Yitzhak Avishur, Michael Heltzer, *Carians as skilled masons in Israel and mercenaries in Judah in the early I millennium B.C.E.*, în *Kadmos*, XLII, 2003, pp. 87-90.

²⁷ Norma Franklin, *Trademarks of the Omride Builders?*, în Alexander Fantalkin, Assaf Yassar-Landau (ed.), *Bene Israel. Studies in the Archaeology of Israel and the Levant during the Bronze and Iron Ages in Honour of Israel Finkelstein*, Leiden – Boston, Brill, 2008, pp. 45-54.

În privința surselor narrative, sunt citate trei fragmente din Biblie ca argumente pentru prezența carienilor în Palestina ca mercenari²⁸:

- 2 Samuel 20:7 și 20:23, unde un grup foarte important din oastea lui David (aprox. 1000 î.e.n.) este reprezentat de cheretiți; în ebraică, numele este transcris astfel: כֶּרֶתִי;

- 2 Regi 11:4 și 11:19, unde garda de la palatul lui Joash (aprox. 800 î.e.n.) este formată din cariți; în ebraică, numele este transcris astfel: קָרִי.

- Isaia 22:5-7, unde este menționat ținutul Kir, sursă de soldați pentru imperiul neo-assyrian, ținut aflat în legătură cu Elamul sau Moabul; în ebraică, numele este transcris astfel: קִיר.

În primul rând, trebuie observat că transcrierile ebraice diferă de o manieră consistentă (mai ales în fragmentul al treilea față de primele două). Pe de altă parte, 1 Samuel 30:14 indică drept așezare a cheretiților localitatea Ziklag din Negev, într-o zonă de locuire tradițional philistină. Luând în considerare și frecvența asociere „cheretiți și pelehtiți”, ultimii fiind identificați drept philistini de exegeza biblică, cea mai plauzibilă ipoteză ar fi aceea că cheretiții reprezentau un trib philistin sau înrudit cu philistini care, în întregime sau doar parțial, ar fi servit sub David. Este posibil ca, în timp, numele acestui corp de oaste să se fi transformat în cariți. Contextul în care sunt menționați cariții pledează mai degrabă pentru un corp de oaste autohton, însărcinat cu misiuni de pază. Totuși, din lipsa mai multor referințe, posibilitatea ca respectiva unitate să fi fost constituită din carieni nu poate fi încă exclusă. Pe de altă parte, în afara unei îndoielnice asemănări fonetice, identificarea ținutului Kir cu Caria nu este susținută de nimic, ba dimpotrivă, Kirul pare a fi cel mai probabil un ținut sau o cetate moabită sau elamită, loc de origine al arameilor (Amos 1:5 și 9:7; 2 Regi 16:9). În concluzie, nici mențiunile biblice nu sunt convingătoare cu privire la o eventuală prezență a carienilor în Palestina, în epoca arhaică²⁹.

Carienii în Orient. 5. Babylonia și Persia

Și în cazul Babyloniiei și Persiei, identificarea prezenței carienilor întâmpină dificultăți din cauza aceleiași probleme a transcrierilor etnonimelor și toponimelor ca și în cazul Palestinei, dată fiind notarea exclusivă a consoanelor și lipsa unui număr suficient de referințe textuale. În prezent, fără a exista un consens, se admite totuși că denumirile pornind de la rădăcina *Krk* (*Karka*, în persana veche; *Kur-ka* în

²⁸ Propunerile vin din partea lui David Winton Thomas, *Archaeology and Old Testament Study*, Oxford, Oxford University Press, 1967, pp. 414, 424, n. 146-148, și Ernst Herzfeld, *The Persian Empire: Studies in geography and ethnography of the ancient Near East*, Berlin, F. Steiner, 1968, pp. 43-45.

²⁹ Hornblower, *Mausolus*, p. 16, n. 82 este de asemenea sceptic, caracterizând ipoteza drept „an inviting, but nebulous topic”.

elamită) și *Krs* (*Karsāja* în babiloniană) se referă la carieni³⁰. Pentru Babylonia se pare că termenul original utilizat pentru a-i denumi pe carieni este *Bannēšaja* (cu o etimologie necunoscută), dar că, ulterior, ca urmare a contactului cu carieni proveniți din Egipt, a fost împrumutată rădăcina *Krs*, sub influența apelativului egiptean³¹.

Cea dintâi mențiune a carienilor în Babylonia datează din timpul lui Nabucodonosor al II-lea (605-562 î.e.n.) și este inclusă într-o arhivă în care sunt consemnate rațiile de ulei distribuite unor diferite grupuri etnice și profesionale stabilite în capitala imperiului chaldeean. Printre numeroșii autohtoni și străini amintiți, sunt menționați mai bine de 2000 de carieni care, cel mai probabil, acționează ca gărzi. Pentru 216 dintre aceștia, ocupația de gărzi este certă. Modalitatea în care un număr atât de mare de carieni au ajuns la curtea de la Babylon nu este însă cunoscută. Pe de altă parte, trebuie sesizat faptul că în aceeași arhivă mai sunt menționați 8 sau poate 16 tâmplari din laman, deci ionieni. Având în vedere că ei sunt asociați „casei corăbiilor”, este foarte posibil ca ionenii să fi fost prezenți la Babylon în calitate de constructori de nave³².

---

³⁰ Printre lucrările pe baza cărora s-a ajuns la această identificare se numără: Ernst Herzfeld, *AMI* III, 1931, pp. 59 ff.; Wilhelm Eilers, *Das Volk der karka in der Achämenideninschriften*, în *OLZ*, XXXVIII, 1935; id., *Kleinasiatisches*, în *ZDMG*, XCIV, 1940; Olivier Masson, *Le nom des Cariens dans quelques langues de l'antiquité*, în *Mélanges linguistique offertes à Emile Benveniste*, Collection linguistique publiée par la société de linguistique de Paris LXX, 1975. Plecând de la aceste identificări, a fost propusă chiar descendența carienilor din enigmatică populație ce locuia în ținutul *Karkiša*, menționat de textele hittite la sfârșitul epocii bronzului. Vezi Alexander Herda, *Karkiša-Karien und die sogenannte Ionische Migration*, în Frank Rumscheid (ed.), *Die Karen und die Anderen. Internationales Kolloquium an der Freien Universität Berlin 13. bis 15. Oktober 2005*, Bonn, Habelt, 2009, pp. 43-60. Respingerea ipotezei este realizată de Zsolt Simon în *Against the identification of Karkiša with Carians*, în Nicholaos Stampolidis, Çiğdem Maner, Konstantinos Kopanias (ed.), *Proceedings of the Conference „Nostoi – Indigenous Culture, Migration & Integration in the Aegean Islands & Western Anatolia during the Late Bronze & Early Iron Age”* (în curs de apariție). În general, reconstituirea geografiei etnice și politice a vestului și sudului Asiei Mici în epoca târzie a bronzului este deosebit de dificilă și nesigură, cf. John David Hawkins, *Tarkasnawa King of Mira: 'Tarkondemos', Boğazköy Sealings and Karabel*, în *AnSt*, XLVIII, 1998, pp. 29-30, astfel încât identificarea elementelor de continuitate în epoca timpurie a fierului este cu atât mai dificilă.

³¹ Caroline Waerzeggers, *The Carians of Borsippa*, în *Iraq*, LXVIII, 2006, pp. 3-4.

³² Olof Pedersen, *Foreign Professionals in Babylon: Evidence from the Archive in the Palace of Nebuchadnezzar II*, în Wilfred van Soldt (ed.), *Ethnicity in Ancient Mesopotamia. Papers Read at the 48th Rencontre Assyriologique Internationale Leiden, 1-4 July 2002*, Leiden, Nederlands Instituut voor het Nabije Oosten, 2005, pp. 270-271.

Următoarea mențiune a prezenței cariene în Babylonia datează din timpul dominației persane și se datorează unui număr de 14 inscripții care atestă existența între 525 și 513 î.e.n. a unei comunități de carieni în orașul mesopotamian Borsippa³³. Sunt câteva aspecte care atrag atenția în aceste inscripții:

- utilizarea a trei etnonime diferite – *Karsāja*, *Mișirāja* și *Bannēšāja* – dintre care doar primele două sunt interșanjabile; cel mai probabil este vorba de o reflectare a unei proveniențe diferite a carienilor, *Karsāja*/*Mișirāja* fiind referirea la carieni din Egipt (*Mișirāja* înseamnă de fapt „egiptean”), iar *Bannēšāja* la carieni din Anatolia; cum denumirea *Karsāja*/*Mișirāja* este cu mult mai răspândită, cel mai probabil este vorba de o comunitate de carieni din Egipt;

- numărul mare de femei singure (văduve?) și copii;

- obligația locuitorilor din Borsippa să ofere însemnate rații de mâncare comunității de carieni, într-un sistem care pare a converti obligațiile fiscale către stat în obligații materiale către anumiți indivizi privilegiați de autoritățile centrale.

Deși se bazează și pe multe presupuneri, este plauzibilă explicația conform căreia la Borsippa au fost stabilite temporar de către perși familiile unor mercenari carieni din Egipt. Nu se știe dacă acest privilegiu reprezintă o condiție pentru ca mercenarii să își exercite meseria sau o recompensă pentru un sacrificiu anterior al acestora în rândurile armatei persane. De asemenea, contextul în care carienii egipteni au intrat în serviciul ahemenizilor este însă necunoscut, chiar dacă, în mod evident, se află în legătură cu cucerirea Egiptului de către Cambyses (una dintre inscripții datează din anul X al domniei lui Cambyses, adică tocmai 525 î.e.n., anul campaniei egiptene a monarhului persan)³⁴.

Aproximativ din aceeași perioadă datează și mențiunile despre contribuția carienilor la ridicarea palatului lui Darius de la Susa, consemnate într-o serie de inscripții în limbi diferite, dar cu texte asemănătoare (*DSf* – persană veche, *Dsaa* – babiloniană, *DSz* – elamită)³⁵. Inscripțiile enumeră diferite lucrări întreprinse la palat și grupurile etnice responsabile pentru aceste lucrări. În versiunea cea mai detaliată, cea în persană veche, se amintește că: „Iemnul de cedru, un munte numit Liban, de

³³ Corpul de inscripții care îi consemnează pe carieni este compus din *BRM I 71, VS 6 123* și 12 inscripții nepublicate până în prezent, aflate în colecțiile British Museum. Informațiile furnizate de acest corp de inscripții sunt interpretate în Waerzeggers, *The Carians of Borsippa*.

³⁴ Waerzeggers, *The Carians of Borsippa*, pp. 7-8. O poziție asemănătoare se regăsește și la Ran Zadok, *On Anatolians, Greeks and Egyptians in "Chaldean" and Achaemenid Babylonia*, în *Tel Aviv*, XXXII, 2005, p. 83-89.

³⁵ Despre aceste inscripții, vezi Wouter F.M. Henckelman, *"Dit paleis dat ik in Susa bouwde", bouwinscriptie(s) van koning Dareios I (DSf, DSz, DSaa)*, în R.J. Demarée, K.R. Veenhof (ed.), *Zij schreven Geschiedenis. Historische documenten uit het Oude Nabije Oosten (2500 - 100 v.Chr.)* (MEOL 33), Leiden și Leuven, 2003.

acolo a fost adus; asyrienii l-au dus până la Babylon; de la Babylon, carienii și ionienii l-au adus la Susa” (DSf 30-34). Este doar prima dintr-o lungă serie de mențiuni în care lucrători din Caria participă la marile eforturi arhitectonice ale monarhilor persani, în timpul epocii clasice³⁶. Poziția lor nu pare a fi una privilegiată, ei având statutul de simpli muncitori (*kurtaš*), nu de specialiști³⁷. Din aceeași serie a ipotezelor privitoare la specializarea carienilor ca meșteri pietrari trebuie amintită posibilitatea, dificil de confirmat sau de infirmat, ca lucrători în piatră provenind din Caria să fi muncit în carierele de la Pasargadae, încă din timpul lui Cyrus cel Mare³⁸.

De altfel, pentru epoca clasică, și numărul mențiunilor referitoare la carienii stabiliți în Babylonia din considerente militare este în creștere: tăblițe de lut din arhiva Murașu amintesc despre un *ḥaṭru* (fief colectiv) acordat carienilor la Nippur, cel mai probabil pentru serviciile lor ca mercenari³⁹, iar Arrian și Diodor din Sicilia amintesc despre carienii strămutați în Asia, probabil pe malul drept al Tigrului (Arr. An. 3.8.5, 3.11.5, 3.13.1 – luptă la Gaugamela în armata persană, alături de babylonienii; Diod. 19.12.1 – Eumenes iernezează în „satele Carienilor”, posibil aceleași cu „satele numite Carai”, pe unde Alexandru traversează Tigrul – 17.110.3). Carienii, fie posesori ai unor privilegii militare, fie ca simpli mercenari, par să devină o prezență obișnuită în armatele persane (Plut. Art. 10.3, 11.5).

Imaginea este completată de mențiunile narative ale lui Herodot. Astfel, istoricul din Halikarnassos oferă cea mai completă prezentare păstrată până în zilele noastre a participării carianului Skylax din Karyanda la expediția navală de pe Indus și din Oceanul Indian, întreprinsă din ordinul lui Darius I, undeva la începutul sec. al VI-lea î.e.n. (Hdt. 4.44). Este foarte posibil ca Skylax să fi fost unul dintre sfătuitoarii

³⁶ Lucrătorii carieni sunt menționați în arhivele *Persian Fortification Tablets* (PFT 0123, PFT 1123 și NN 1822 - nepublicată) și *Persian Treasury Tablets* (PTT 37; PTT 1962-3).

³⁷ Cf. Wouter F.M. Henkelman, Matthew Stolper, *Ethnic identity and ethnic labelling at Persepolis: the case of the Skudrians*, în Pierre Briant, Michel Chauveau (ed.), *Organisation des pouvoirs et contacts culturels dans les pays de l'empire achéménide. Actes du colloque organisé au Collège de France par la « Chaire d'histoire et civilisation du monde achéménide et de l'empire d'Alexandre » et le « Réseau international d'études et de recherches achéménides »* (GDR 2538 CNRS), 9-10 novembre 2007, Éditions de Boccard, 2009, pp. 274-275.

³⁸ Sheldon Lee Gosline, *Quarry, Setting and Team Marks: the Carian Connection*, în *Journal of Ancient Civilizations*, XIII, 1998, pp. 59-82.

³⁹ Matthew Stolper, *Entrepreneurs and Empire: The Murașu Archive, the Murașu Firm, and Persian Rule in Babylonia* (PIHANS 54), Leiden și Istanbul, 1985, p. 73.

comandantului expediției⁴⁰. Totuși, cazul său, de specialist carian în serviciul unui monarh oriental, este unul singular.

Într-un alt fragment în care narează cum unul dintre eunucii favoriți ai lui Xerxes, carianul Hermotimos din Pedasa, se răzbună împotriva celui care îl castrase și îl vânduse ca sclav (Hdt. 8.104-105 ff.), Herodot arată de asemenea că mulți dintre eunucii din mediul regal și aristocratic ahemenid proveneau din copii carieni. Fenomenul este întrucâtva paralel celui prin care numeroși sclavi din lumea greacă proveneau din Caria⁴¹.

Astfel, în privința carienilor din Babylonia și Persia, se poate conchide că aceștia sunt preponderent mercenari, lucrători simpli sau eunuci/sclavi. Nu se știe dacă inițial ei și-au oferit serviciile în mod voluntar (de exemplu, în cazul celor 2000 de gardieni din timpul lui Nabucodonosor al II-lea), dar odată cu trecerea timpului, prezența cariană în Orient pare a fi tot mai mult rezultatul necesităților și forței administrative și militare a imperiului persan.

Carienii în Orient – scenariu maximal și scenariu minimal

Descoperirea unui număr ridicat de inscripții cariene în Egipt, dar și apariția unor noi dovezi epigrafice în Caria, descifrarea alfabetului carian, precum și noul avânt pe care l-au câștigat hittitologia și studiile anatoliene, mai ales cele de epocă a bronzului, sunt tot atâtea cauze pentru creșterea interesului în mediul academic și pentru investigarea aprofundată a istoriei carienilor. Cercetătorii nu se mai mulțumesc cu vechea perspectivă, formată sub impactul izvoarelor grecești, conform căreia Caria a fost un ținut populat de barbari primitivi și inferiori din punct de vedere cultural⁴², rezervor de sclavi pentru lumea greacă și într-atât de rapid și profund elenizat, încât s-ar putea spune că primii monarhi elenistici nu au fost succesorii lui Alexandru, ci satrapii hecatomnizi, de al căror nume s-ar lega de altfel și singura perioadă de reală expansiune politico-militară și culturală a Cariei⁴³.

În consecință, se conturează tot mai puternic tendința de a-i prezenta pe carieni drept precursori ai grecilor în domenii diverse, de la mercenariat la

⁴⁰ Philip Kaplan, *Skyllax of Karyanda (709)*, în *BNJ*, la adresa <http://reference works.brillonline.com/entries/brill-s-new-jacoby/skyllax-of-karyanda-709-a709>, accesată pe 23 februarie 2014.

⁴¹ Hornblower, *Mausolus*, p. 9.

⁴² Într-atât de puternic conturată a fost această imagine în mentalul grec, încât ea s-a păstrat sub formă de zicală și în sec. al XV-lea e.n.: Λυδοὶ πονηροί, δεύτεροι δ' Αἰγύπτιοι, τρίτοι δὲ πάντων Κᾶρες ἐξωλέσταντο. („Lydienii sunt decăzuți, în al doilea rând sunt egiptenii, iar în al treilea carienii, cei mai înfiorători dintre toți” – Mihail Apostolios, *Proverbe*, 12.37).

⁴³ Despre calitatea lui Mausolos de precursor al dinaștilor elenistici, vezi Hornblower, *Mausolus*, pp. 352-353. De asemenea, Vlassopoulos, *Greeks and Barbarians*, pp. 9-10, unde Caria reprezintă prototipul procesului de elenizare a societăților orientale înainte de cucerirea macedoneană.

navigație, de la arhitectură și sculptură la alfabet și țesături. Ilustrativ pentru această tendință este studiul din 2013 al lui Alexander Herda, *Greek (and our) Views on the Karians*, în care, pentru a susține anterioritatea carienilor față de greci într-o serie largă de domenii, precum și caracterul de punte al culturii cariene între Orient și Occident, sunt listate numeroase mențiuni, dintre cele mai diverse din punct de vedere al provenienței spațio-temporale. Selecția critică lipsește însă: orice referire este interpretată în sensul demonstrării expansiunii cariene multilaterale în primele secole ale mileniului întâi. Se ajunge până acolo încât o mențiune foarte suspectă prezentă la Plinius cel Bătrân, referitoare la originea numelui râului Tanais, este considerată drept o dovadă în sensul anteriorității expedițiilor navale cariene în Pontul Euxin față de cele grecești⁴⁴.

Din punct de vedere al relațiilor carienilor cu Orientul, se conturează astfel un scenariu maximal. Conform acestuia, carienii, posibil un trib însemnat în timpul convulsiei cunoscute sub numele de „invaziile popoarelor mării”, ar fi început să întrețină foarte de timpuriu relații constante cu monarhiile orientale nou-apărute în epoca fierului. Principala calitate în care carienii intră în contact cu popoarele de răsărit este aceea de războinici: „Carienii sunt faimoși ca mercenari în Orientul Apropiat începând cu sec. al IX-lea î.e.n. ... Mai târziu, în sec. al VII-lea și al VI-lea î.e.n. ei sunt însoțiți de grecii răsăriteni”⁴⁵. Aceeași ipoteză este susținută și de Brian Lavelle, care folosește însă o cu totul altă argumentație, întemeiată pe studiul evoluției semantice a termenului *epikouros*, de la însoțitor în luptă, la soldat plătit⁴⁶. Dar aceasta nu ar fi singura ipostază în care carienii s-ar fi remarcat în bazinul estic al Mediteranei: în special ca navigatori, pietrari și traducători, ei ar fi fost niște specialiști extrem de prețuiți de monarhiile din Orient. În consecință, dezvoltarea grecilor din epoca arhaică nu ar fi decât o asimilare și o îmbogățire a experienței cariene anterioare. Pentru a susține un asemenea scenariu, oricare dintre mențiunile listate în paginile de mai sus, de la referirile biblice la capitulurile „eolice” și de la descoperirile arheologice din Sardes până la semnele din carierele și construcțiile din Elephantina, Megiddo și Pasargadae, sunt interpretate în sensul atribuirii lor carienilor.

Un scenariu minimal propriu-zis, în care fiecare argument al maximaliștilor să fie luat în parte și atacat, iar concluziile lor să fie respinse punctual, nu există deocamdată. Luările de poziție sunt deocamdată direcționate spre elemente singulare și sunt caracterizate de precauție și scepticism critic moderat.

Astfel, lingviștii și epigrafiștii precum Adiego, Schürer și Kammerzell se pronunță în general împotriva clasării inscripțiilor indescifrabile și semnelor

⁴⁴ Herda, *Greek (and our) Views on Karians*, pp. 448-449.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 447 n. 114.

⁴⁶ Lavelle, *Epikouros and epikouroi*.

singulare în rândul corpului epigrafic carian doar din imposibilitatea de a găsi o atribuire mai bine întemeiată. Pe de altă parte, deși ei înșiși atrag atenția asupra „naturii aberante a valorii fonetice”⁴⁷ a multor litere cariene, în sensul că, spre deosebire de semnele asemănătoare din greacă, cele cariene redau cu totul alte sunete, lingviștii și epigrafiștii nu explică acest fenomen prin contacte proprii și împrumuturi independente ale carienilor din aria culturală aramaică⁴⁸, ci prin evoluții grafice mai complexe și mai îndelungate în timp⁴⁹.

De asemenea, unele obiecții vin din partea cercetătorilor specializați în studii orientale și anatoliene, care atrag atenția asupra dificultăților în stabilirea continuităților dintre epoca bronzului și cea a fierului în Asia Mică, limitând astfel entuziasmul în a atribui carienilor o timpurie expansiune în bazinul răsăritean al Mării Mediterane⁵⁰.

O bună expresie a scenariului minimal, conturată însă înainte de apariția celui maximal, apare în capitolul introductiv al monografiei lui Simon Hornblower, *Mausolus*, publicată în 1982. Deși se admite că „relațiile cu lumea exterioară Cariei au mers mai departe decât simplul import sau simpla copiere a ceramicii grecești”⁵¹ și că este posibil ca în Antichitate regiunea să fi fost „mai prosperă decât ar crede călătorul modern care străbate un peisaj adeseori arid”⁵², carienii ar fi fost stimulați să interacționeze cu alte regiuni mai puțin datorită unei expansiuni demografice și economice susținute, ci din cauza sărăciei „unui loc din care era mai bine să pleci”⁵³. Aparițiile carienilor în afara Cariei ar reprezenta mai degrabă rezultatele emigrării unor mercenari, meșteri sau sclavi din necesitate, ulterior aceștia alegând să nu se mai întoarcă sau nemaiaivând posibilitatea de a se repatria⁵⁴. În plus, în acord cu Snodgrass, tradițiile grecești despre presupusele inovații cariene, pe care unii cercetători moderni le privesc ca fiind realizate sub impactul influențelor orientale directe, nu sunt acceptate ca redând adevărul: grecii înșiși au realizat respectivele inovații în urma contactelor cu Orientul într-o epocă timpurie și, ulterior, pentru a le

⁴⁷ Ignacio-Javier Adiego, *Recent developments in the decipherment of Carian*, în Riet van Bremen, Jan-Mathieu Carbon (ed.), *Hellenistic Karia. Proceedings of the First International Conference on Hellenistic Karia – Oxford, 29 June -2 July 2006*, Bordeaux, De Boccard, 2010, vol. I, p. 151.

⁴⁸ Herda, *Greek (and our) Views on the Karians*, pp. 463-467.

⁴⁹ Cf. Adiego, *The Carian Language*, pp. 227-233.

⁵⁰ Zolt Simon, *Against the identification of Karkışa with Carians*.

⁵¹ Hornblower, *Mausolus*, p. 16. Astfel, sunt admise legături ale Cariei cu Egiptul și Ciprul, în epoca arhaică, încă înainte de cucerirea persană. *Ibidem*, p. 355.

⁵² *Ibidem*, p. 8.

⁵³ *Ibidem*, p. 4.

⁵⁴ *Ibidem*, pp. 9, 354-355.

explica originea care devenise necunoscută, le-au atribuit carienilor, pe baza renumelui lor de mercenari⁵⁵.

Concluzii

Deși numărul evidențelor independente de sursele narrative grecești a crescut constant în ultimii ani, fapt care de altfel și permite o discuție din perspectiva a două scenarii diferite, unul minimal, celălalt maximal, el este încă prea redus pentru a formula concluzii certe cu privire la amploarea și consecințele prezenței cariene în Orient în epoca arhaică. Avântul recent al studiilor referitoare la carieni⁵⁶ se materializează însă în două observații extrem de importante, asupra cărora există consens și de care trebuie să se țină cont în orice viitoare cercetare:

- percepțiile actuale asupra carienilor sunt fundamentate în mare măsură pe tradițiile păstrate în lumea greacă, de cele mai multe ori defavorabile;
- conexiunile dintre ionieni și carieni au fost foarte complexe, ipostaze ale acestora regăsindu-se și în multe alte situații decât cea a prezenței ca mercenari în Egipt⁵⁷.

Dincolo de ele, trecerea în revistă a dosarului de evidențe în actuala lui componentă, conduce spre o perspectivă moderată, dar mai apropiată de scenariul minimal: carienii sunt atestați destul de des în diferite părți ale Orientului în epoca arhaică, mai ales ca mercenari, singuri sau în asociere cu ionienii, dar și ca lucrători cu un statut relativ inferior sau chiar sclavi. Principalele zone în care îi regăsim sunt Egiptul și Babylonia, deși există o mare posibilitate ca ei să fi fost prezenți sau măcar să fi acționat și în Lydia și Cipru.

Atrage atenția faptul că mărturiile sigure se referă doar la mercenari, lucrători cu statut relativ inferior și sclavi, fără a exista mențiuni despre carieni ca negustori, medici, preoți etc. De asemenea, este interesant de remarcat că în Caria, civilizația urbană este destul de slab dezvoltată, cu excepția coastelor unde este mai puternică influența grecească. În plus, și realizările în planul organizării politice par

---

⁵⁵ *Ibidem*, p. 16 și Anthony Snodgrass, *Carian Armourers - The Growth of a Tradition*, în *JHS*, LXXXIV, 1964, pp. 117-118.

⁵⁶ Demonstat, de pildă, de apariția primelor conferințe destinate exclusiv Cariei: prima conferință internațională despre Caria în timpul perioadei elenistice a avut loc în iulie-iunie 2006, la Oxford, iar în noiembrie 2013, la Istanbul, s-a desfășurat un simpozion internațional foarte cuprinzător cu titlul „Karia, from the earliest times to the pre-Hekatomnid period”.

⁵⁷ Strânsa asociere ionieni-carieni este prezentă în timpul revoltei ioniene, unde cele două elemente acționează în alianță, a războaielor medice, unde corpul expediționar ionian este foarte apropiat celui carian, în participarea la marile lucrări arhitectonice din Persia

a fi destul de modeste în epoca arhaică. O comparație cu lumea greacă este clar defavorabilă carienilor din aceste puncte de vedere⁵⁸.

Prin urmare, în lumina dosarului actual de evidențe, este foarte puțin probabil ca grecii să fi avut în carieni niște precursori importanți în relațiile cu Orientul. Mult mai plauzibil pare ca, după o inițială perioadă de confruntări între carienii autohtoni și grecii care veneau din insulele egeene, perioadă căreia îi stau martori hexametria homerici și tradițiile consemnate de Herodot sau Strabon, treptat să se fi ajuns la o simbioză destul de bine articulată între cele două elemente etnice, cel puțin în zona de coastă a Cariei și cel puțin la nivelul elitelor. Astfel s-ar explica multiplele ipostaze în care ionienii și carienii sunt prezentați ca fiind puternic asociați. În acest parteneriat grecii ajung în cele din urmă să ocupe poziția predominantă, ca urmare a poziției mai favorabile pe care o ocupă: pe coastele Asiei Mici, controlând fâșiile de câmpie de la gurile de vărsare ale Maiandrosului sau Kaystrosului și beneficiind de oportunitatea de a deschide rute comerciale spre bogatele monarhii orientale. Prin comparație, Caria rămâne o regiune mai săracă, în care periodic apare necesitatea echilibrării raportului dintre resurse și populație prin emigrarea sub forma mercenariatului și a sclaviei. Nu este deci de mirare că locuitorii Cariei au adoptat cu repeziciune cultura greacă. Paradoxal, atunci când folosindu-se de puterea persană, hecatomnizii reușesc să întoarcă raportul de forțe în plan politic în favoarea Cariei, succesul lor marchează în plan cultural triumful deplin al elenismului în regiune.

În stadiul actual al cercetării se poate conchide că, pentru perioada în discuție, carienii sunt ceva mai mult decât tovarăși conjuncturali ai ionienilor în expedițiile lor, fără a reprezenta însă niște precursori ai grecilor în relațiile acestora cu Orientul și, cu atât mai puțin, elementul dominant în parteneriatul dintre cele două elemente etnice.

Liviu Mihail IANCU
Universitatea din București

ABREVIERI

1. Surse narative

Arr. An.

Arrian, *Anabasis*

Diod.

Diodor din Sicilia, *Biblioteca istorică*

⁵⁸ De exemplu, revenind la Egiptul unde este atestat paralelismul dintre ionieni și carieni în plan militar, se observă că acesta nu se reproduce și în plan economic: Naukratisul nu are nicio paralelă cariană. O situație similară se constată și în Levant, unde nu există o paralelă cariană pentru *emporion*-ul de la Al Mina.

Eurip. <i>Cycl.</i>	Euripides, <i>Ciclopîi</i>
Hdt.	Herodot, <i>Istorii</i>
Hom. <i>Il.</i>	Homer, <i>Iliada</i>
Plat.	Platon (<i>Lach.</i> – <i>Laches</i> ; <i>Euthyd.</i> – <i>Euthydemos</i>)
Plut.	Plutarh (<i>Art.</i> – <i>Artaxerxes</i> ; <i>Quaest. Gr.</i> – <i>Quaestiones Graecae</i> ; <i>Mor.</i> – <i>Moralia</i> ;))
Plb.	Polybios, <i>Istorii</i>
Polyainos	Polyanios, <i>Strategemele</i>
Steph. Byz.	Stephanos din Bizanț, <i>Etnicele</i>
Strab.	Strabon, <i>Geografia</i>
Thuc.	Thucydides, <i>Războiul peloponesiac</i>
Xen. <i>Cyr.</i>	Xenophon, <i>Cyropedia</i>

2. Surse epigrafice. Periodice și auxiliare

ABSA	<i>The Annual of the British School at Athens.</i> Athens – London, British School at Athens.
AJA	<i>American journal of archaeology: the journal of the Archaeological Institute of America.</i> Boston, Boston University, Archaeological Institute of America
AMI	<i>Archäologische Mitteilungen aus Iran.</i> Berlin, 1929-1938.
AnSt	<i>Anatolian Studies.</i> Londra, British Institute at Ankara, Cambridge University Press
BNJ	I. Worthington (ed.), <i>Brill's New Jacoby</i> , Brill Online
BRM	<i>Babylonian Records in the Library of J. Pierpont Morgan.</i> New Haven, 1917–
CQ	<i>Classical Quarterly.</i> Oxford, Oxford University Press
CAH	<i>Cambridge Ancient History</i> , ediție nouă, 14 vols. Cambridge, Cambridge University Press, 1970-2005
CSMS Journal	<i>The Canadian Society for Mesopotamian Studies Journal.</i> Toronto, The Canadian Society for Mesopotamian Studies
Diehl	E. Diehl (ed.), <i>Anthologia lyrica graeca.</i> Leipzig, Teubner, 1949-1954
FGrHist	F. Jacoby (ed.), <i>Die Fragmente der griechischen Historiker.</i> Leiden, Brill, 1923–
GRBS	<i>Greek, Roman and Byzantine studies.</i> Durham, Duke University
Iraq	<i>Iraq.</i> Londra, The British Institute for the Study of Iraq
JARCE	<i>Journal of the American Research Center in Egypt.</i> Boston – Cairo, The American Research Center in Egypt
JEA	<i>The Journal of Egyptian Archaeology.</i> Londra, Egypt

	Exploration Society
<i>JHS</i>	<i>The Journal of Hellenic Studies</i> . Londra, Society for the Promotion of Hellenic Studies
<i>Kadmos</i>	<i>Kadmos: Zeitschrift für vor- und frühgriechische Epigraphik</i> . Berlin, de Gruyter
ML	R. Meiggs și D.M. Lewis, <i>A Selection of Greek Historical Inscriptions to the End of the Fifth Century B.C.</i> Oxford, Clarendon Press, 1969
<i>OLZ</i>	<i>Orientalistische Literaturzeitung: Zeitschrift für die Wissenschaft vom ganzen Orient und seinen Beziehungen zu den angrenzenden Kulturkreisen</i> . Berlin, Akademie Verlag
<i>Tel Aviv</i>	<i>Tel Aviv: Journal of the Institute of Archaeology of Tel Aviv University</i> . Leeds, Maney Publishing.
VS	<i>Vorderasiatische Schriftdenkmäler der (Königlichen) Museen zu Berlin</i> . Berlin, 1907–
West	M.L. West (ed.), <i>Iambi et elegi Graeci ante Alexandrum cantati. 1. Archilochus, Hipponax, Theognidea</i> . Oxford, Clarendon Press, 1971
<i>ZDMG</i>	<i>Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft</i> . Stuttgart, Steiner

CARIANS IN THE MIDDLE EAST IN THE ARCHAIC AGE

Abstract

The article revisits the literary, epigraphic and archaeological pieces of evidence on the Carian existence and activities in the Middle East, outside Caria, during the archaic age (from the 8th to the beginning of the 5th century B.C.). Thus, another possible link in resuming the connections in the eastern Mediterranean during the first half of the first millennium B.C., beyond the Phoenician and the Greek ones, is thoroughly investigated. On the basis of the sources presented and their various possible interpretations found in the secondary literature, both a maximal and a minimal scenarios are drawn regarding the significance of the role the Carians had in the establishment of an enhanced interconnectivity in the eastern half of the Mediterranean.

The conclusion is oriented towards a rather minimalist view: although Carians are attested as mercenaries and low-skilled workers in Egypt, Babylonia, Persia, Cyprus and Lydia, their importance in the movement of objects, commodities, technologies, and ideas is inferior to that of the Ionians, with whom they are often associated by the sources.

KEYWORDS: mercenaries, masons, eastern Mediterranean, Ionians, oriental monarchies